

REPUBLIC OF TÜRKİYE
MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM

BUDAPEST

TÖRÖK-MAGYAR
KULTURÁLIS ÉVAD
2024

OKAN DEMİRİŞ

IV. MURÁD

OPERA 3 FELVONÁSBAN

6 NOVEMBER 2024
SZERDA • 19.00

MAGYAR ÁLLAMI
OPERA HÁZ

REPUBLIC OF TÜRKİYE MINISTRY OF CULTURE AND TOURISM
DIRECTORATE GENERAL OF STATE OPERA AND BALLET

Karmester

Hakan KALKAN

Rendező

Haldun ÖZÖRTEN

Díszlet

Özgür USTA

Jelmez

N. Gazal ERTEN

Karvezető

Mahir Seyrek

Világítás

Mustafa Eski

AZ ANTALYAI ÁLLAMI OPERA ÉS BALETT SZÓLISTÁI ÉS KÓRUSA

Murád Szultán

Engin SUNA

Köszem Szultána

Arzu YAMAN

Sánta Redzsep pasa, nagyvezír

Serhat KONUKMAN

Nef'i

Göksay YARAN

Szilahdár

Ş. Baha İŞLER

Bosztandzsibasi

Emre AYTEKİN

Bekri Musztafa

Taner ÖLÇEN

Kara Musztafa pasa, nagyvezír

D. Emre AKYURT

Dilfigar

I. Meriç KARATAŞ

Hafız pasa

Ümit B. TEKİNAY

Öreg tudós

Baturalp BİLGİLİ

I. Isztambuli

Sinan HESAPÇIOĞLU

II. Isztambuli

Zafer İŞGÖREN

Isztambuli

Erdi Can AYBAŞ

IV. Isztambuli

Yalçın ÜNSAL

Kikiáltó

Selahattin DENİZSÜMÜREN

Kara Ali, hóhér

Toygarhan ATUNER

Két nő

Müge GÜNAYDIN

Selda SERDAR

Korrepetitorok

Yücel YALÇIN

Rendezőasszisztens

Reyhan SÜME

Hamdi AKÇAKAVAK

Ügyelő

Y. Benan GÖKTAN

Dilan ÖZAY

Súgó

Yiğit GÜVENÇ

Felirat

Eda AKGÜN

TARTALOM

Helyszín: Topkapı palota

Időpont: 17. század, IV. Murád szultán (1623-1640 között oszmán uralkodó) uralkodásának időszaka
NYITÁNY

A mű nyitánya IV. Murád melankólia-motívumával kezdődik. A későbbi Korán-jelenetet előkészítő bevezető fúgadallam, amely Itri „Salât-ı Ummiye” témáján alapszik, bemutatja, milyen mesteri tudással rendelkezik a zeneszerző az ellenpont technika terén. Ezt követik a nagyvezír, Sánta Redzsep pasa és a katonák félelmet és rémületet keltő motívumai, illetve Ifjú Oszmán dala... A IV. Murád félelem- és parancs-motívumaiból, illetve Köszem szultána motívumaiból álló ragyogó, harmonikus színekkel teli nyitányt édes, élénk és érzelmes dallamok díszítik.

IV. Murád opera valódi újítás, amelyet a zeneszerző hozott az operaművészetbe, mivel a főszereplők hangulatának és lelkületének az idő múlásával bekövetkező változásait több vezérmotívummal mutatja be.¹

I. FELVONÁS

A Bábüssaade kapu előtt – állótanács²

A janicsárok és a szpáhik egy csoportja, azzal az ürüggyel, hogy a szultán elbocsátotta Hüszrev pasa nagyvezírt, és helyébe Hafiz pasát helyezte, Sánta Redzsep pasa ösztönzésére fellázadt, és most a Topkapı palotához vonul, hogy tanácskozássra hívja IV. Murád szultánt. A szultán Redzsep pasával a Bábüssaade kapuhoz jön, és leül a trónjára, hogy meghallgassa a lázadókat. A lázadók felsorolják a sejhüiszlám Jahja Efendi, a defterdár Musztafa pasa, a janicsárága Haszan Halife, illetve a szultán egyik udvaronca, Musza Cselebi és a nagyvezír, Hafiz pasa nevét, és követelik, hogy ezeket az embereket adják át nekik. Bár Murád szultán azt mondja, hogy ezzel a lépéssel “megrendül az állam tekintélye”, nem tudja meggyőzni a lázadókat, és azzal a feltétellel, hogy életben hagyják őket, az említetteket kénytelen elbocsátani tisztségükből. A lázadók nyomására az uralkodó a második vezírt, Sánta Redzsep pasát nevezi ki nagyvezírnek.

Nef’i, a korszak híres költője megjelenik Murád előtt, és felolvassa újonnan írt versét. Azt tanácsolja a szultánnak, hogy vegye kézbe az állam irányítását. Murád nagyon szeretné maga irányítani az országot, de nem tudja, hogyan kezdjen hozzá. A költő szavai visszhangzanak a fülében „...Várd ki a széthúzást”. Köszem szultána, aki Nef’i után lép be, beszámol róla, hogy Hüszrev pasa Isztambul ellen vonul, és megkéri a szultánt, hogy írja meg a kivégzéséről szóló parancsot. Murád szultán úgy érzi, elérkezett a várva várt “széthúzás”. Tudja, hogy édesanyja együttműködik Redzsep pasával, ezért anyjának nem kell kétszer mondania, mit akar. A szultán magához hívhatja a bosztandzsibasis, a hóhérok előljáróját, és kiadja a parancsát; késlekedés nélkül menjenek Tokatba, vágják le Hüszrev pasa fejét, és a lázadók elrettentéséül akasszák ki a palota kapujára.

¹ A IV. Murád nyitányáról szóló rész az Isztambuli Állami Opera-és Balett 1979-80-as szezonjának műsorfüzetéből való.

² Bábüssaade, a Topkapı palota harmadik kapuja, magyar jelentése: A boldogság kapuja. E kapu előtt tartották az Állótanácsot (Ayak divani), azt gyűlést, ahol a szultánon kívül mindenki másnak állnia kellett.

Köszem szultána megijed a szultán kemény fellépésétől. Azt tanácsolja a szobájába érkező Redzsep pasának, hogy vonuljanak vissza. Redzsep pasa azonban kijelenti, hogy az eredmény az ő érdekeit szolgálja. Köszem szultána azzal a feltétellel adja jóváhagyását Redzsep pasának, hogy Murádnak nem esik bántódása, és az erőszakos elemek többé nem támadják meg a palotát.

A palota kapujához nyomuló lázadók ezúttal Hafiz pasa fejét követelik. Murád nem akarja átadni egykori nagyvezírjét a lázadóknak. A pasa azonban nem hajlandó elmenekülni, és a lázadók elé vonul. A quarter³ hangokból álló dallam, amit mindeközben a zenekar játszik, tele van érzelmekkel. A lázadók Murád szultán szeme láttára lemészárolják a pasát. Murád szultán, akit nagyon megráz az eset, Istenhez fohászkodik, hogy adjon neki erőt, hogy bosszút álljon a lázadókon. „... Istenem, adj erőt!”

II. FELVONÁS

Köszem szultána szobája

Redzsep pasa és Köszem szultána Murád szultán trónfosztását tervezik. Köszem azt akarja, hogy másik fia, Kaszim herceg kerüljön a trónra. Redzsep pasa azonban most másként gondolkodik, mint Köszem szultána, mert érdekei ütköznek vele. Emiatt kijelenti, hogy Bajezidnek, a legidősebb hercegnek kell trónra lépnie, mert a janicsárok és a szpáhik kívánságai ebbe az irányba mutatnak. Köszem szultánát, aki nem érzi magát biztonságban, mert nem ő Bajezid anyja, azzal nyugtatja, hogy a herceg a veje. Köszem szultána tehetetlenül elfogadja Redzsep pasa javaslatát. A kettejük beszélgetésének azonban titokban Dilfigar is tanúja.

Murád szultán egyedül ül a szobájában. Dilfigar belép, és elmondja a szultánnak, amit hallott. Murád szultán intézkedik, és megfojtatja Redzsep pasát, a lázadók vezérért. Anyjának, Köszem szultánának pedig megtiltja, hogy elhagyja a háremet.

Köszem szultána, akinek különféle ürügyekkel sem sikerül elhagynia a háremet, rájön, hogy fia, „...A sötét éjszakám felragyogó csillaga” átvette az irányítást.

Ezúttal Murád szultán maga hív össze állótanácsot; magához hívhatja a janicsárok, szpáhik, tudósok és a nép képviselőit. Magabiztosan kezdi beszédét, amelyben a Koránból idézve sikerül lenyűgöznie mindenkit.

Bejelenti, hogy hadjáratot indít Bagdad újbóli meghódítására, és azt akarja, hogy a katonák esküdjenek meg, hogy „Bagdad ismét a miénk lesz”. Aztán, hogy megmutassa erejét, egyik kezével a magasba emeli a buzogányát, és az őt hallgatók félelemmel teli pillantásai közepette megfogadja: „...Annak, aki nem engedelmessé válik parancsomnak és fenyegeti az általam felállított rendet, ezzel zúzom szét a fejét.”

3 negyedhang

III. FELVONÁS

Isztambul nagy részét elpusztította a tűzvész. Ez lesz Murád szultán új tilalmainak alapja. Azzal az ürüggyel, hogy a tűzvész a „helytelen és erkölcstelen” helyeken keletkezett, bezáratja a kávéházakat és kocsmákat, valamint betiltja a dohányzást és alkoholistát. Bejelenti, hogy azokat, akik nem tartják be a rendeleteket, szigorú büntetésekkel sújtják. Ellenőrzi és ellenőrizteti az új törvények végrehajtását. Az elnyomás napról napra növekszik. Eközben Nef’i, aki nem tartja helyesnek azokat a tilalmakat, amelyeket maga Murád szultán nem tart be; szatíráiban élesen bírálja a nagyvezírt és a vezíreket, de különösen Murádot. Még a szultán halálos fenyegetése sem képes megállítani a költőt. Eléneklí a haláláriát, amely a következő szavakkal kezdődik: “Minden kor érzi majd a rózsa illatát, amely nekem köszönhetően bontotta virágát”, majd a hóhér kezére adja magát.

Murád szultán kikiáltókkal tudatja a néppel Revan vára meghódításának hírért, és megparancsolja, hogy mindenki fényes hangulatban ünnepelje meg ezt a győzelmet: „...Hétévestől hetvenig, férfiak, nők, muszlimok és nem muszlimok, mindenki a saját hagyományainak megfelelően ünnepeljen!” azzal a feltétellel, hogy nem hanyagolják a tilalmakat. „... Semmi nem megengedett, amit saría vagy a lelkiismeret tilt!”.

A napról napra fokozódó elnyomás és a tilalmak ellenére a város egyes részeiben titokban működő kocsmákban továbbra is fogyasztanak alkoholt és dohányoznak. Murád, aki álruhában a nép közé vegyülve hóhérával és a bosztandzsibaisival kóborol Isztambul utcáin, hogy elkapja a tilalmakat megszegőket, eljut a Bekri Musztafa által titokban működtetett kocsmába. Együtt isznak és beszélgetnek. Murád, akinek tetszenek Bekri Musztafa okos tréfái, nem öleti meg a férfit.

Murád szultán a szobájában van. Hívatja a szilahdárt, és elmondja neki, hogy a bagdadi hadjárat után Velence lesz a következő cél. Megparancsolja, hogy vágják le a feneri pátriárka fejét, aki mindeközben titokban levelezett Moszkvával.

Beveszik Bagdadot. A város elfoglalását kikiáltók tudatják a néppel; a győzelmet hét nap hét éjjel ünneplik mulatságokkal és lakomákkal. Murád szultán azt szeretné, hogy a velencei hadjárat előkészületei mielőbb befejeződjenek, ám egészségi állapota megromlik. Megissza a bort, amit Ciprusról ajándékba küldtek neki. Az ivástól Murád egyre rosszabbul lesz, és rohamot kap. Vonaglik a fájdalomtól. Ahogy lassan elhagyja az ereje, eléneklí haláláriáját: „A fájdalomtól szenvedek.”

Okan Demirîş, aki 1942-ben született Isztambul Cihangir nevű negyedében, és ötévesen kezdett zenélni, 1963-ban az Isztambuli Konzervatóriumban, 1964-ben pedig az Ankarai Állami Konzervatórium hegedű szakán szerzett diplomát. Demirîş, a sikeres hegedűművész számos hegedűversenyt adott elő zenekari kísérettel, és szóló hangversenyeket is tartott.

A Kelet-Anatóliában 1965-67 között tartalékos tisztként komponált zenekari szvitjei – Hançerli Düzü, Posof, Digor, Pasinler, Handere – a népzenei dallamok hatását tükrözik.

Amellett, hogy a konzervatóriumban összhangzattant, zeneelméletet, hegedülést és hegedű játéktechnikákat tanított, 1969-ben az Isztambuli Állami Operaház és Balett Intézet zenekarának koncertmestere lett. Ebben az időszakban volt az intézmény igazgatósági tagja, zenekari karmestere

és zenei igazgatója is. Ezen kívül a Városi Zenekarban és a Rádió Szimfonikus Zenekarában is dolgozott.

1979 és 1992 között négy alkalommal nevezték ki az Isztambuli Állami Operaház és Balett Intézet igazgatójának és művészeti igazgatójának.

Demirîş a IV. Murád, a Karyagdı Hatun, valamint a Yusuf és Züleyha című történelmi operáival vívta ki a közönség csodálatát. Műveit belföldön és külföldön egyaránt sikerrel adják elő. Zenekari karmesterként a művész számos hazai és külföldi operát és balettet vezényelt.

Demirîşt, aki 1990-ben az USA-ban a New York-i Szimfonikus Zenekart vezényelte, 1986-ban a Boğaziçi Egyetem Szenátusa tiszteletbeli doktori címmel tüntette ki a művészet és kultúra terén végzett kimagasló munkájáért és szolgálataiért. Demirîş 1991-ben megkapta az Állam Művésze címet.

A művész operaművei mellett számos népzenei tematikájú kamarazenekari művet tudhat magáénak. Művei közé tartozik a Zongoraverseny és a Hegedűs zongoraszvit, amelyeket 1971-ben komponált. Könyvet írt az összhangzattanról és az elméletről. Leyla Demirişsel, az Isztambuli Állami Operaház vezető szopránjával a konzervatóriumban kezdődött barátságuk közel 45 évig tartó boldog házassággá alakult.

Demiriş 2010. június 18-án hunyt el.

Okan Demiriş otthonában Cüneyt Gökçerrel és Selçuk Tolluval

BESZÉLGETÉS OKAN DEMİRİŞSEL...

Az Állami Művész, Okan Demirîş zeneszerző Karyagdı Hatun operájának 1985-ös világpremierje kapcsán kiadott operakalauzból... (főleg a IV. Murád című operáról szóló részleteket válogattuk)

Okan Demirîş zeneszerző és karmester a IV. Murád című operájának 1980-as világpremierje után öt évvel megkomponálta második operáját, a Karyagdı Hatunt. Az új operáját bemutató kalauzban a következő interjút adta Ömer Sabarnak, az Isztambuli Állami Operaház és Balett Intézet egyik művészeinek:

- Korábban az operán kívül sok más műfajban is alkotott. Aztán megírta az első operáját, a IV. Murádot. Hogyan jutott eszébe először, hogy operát komponáljon?

Okan Demirîş: A nagyszerű zenész és karmester, Robert Wagner, akit nagyon nagyra értékelek, a következőket mondta nekem, miután meghallgatta szimfonikus műveimet és vezényelt is közülük néhányat: „Nagyon szépek a művei. Ráadásul van bennük valami, amivel sok zeneszerző nem rendelkezik; ez a drámai kifejező erő. Sok zeneszerző nehezen tudja megragadni ezt a kifejező erőt. Amikor azonban az ön műveit hallgatom, jeleneteket, díszleteket látok magam előtt. Miért nem komponál operákat?” Mondtam neki, hogy ezt szeretném csinálni, de nehezen találok témát. Másnap elhozta a IV. Murád szövegét, és odaadta nekem. Így elkezdtem megírni a IV. Murádot. Ennek a nagyszerű zenésznek a biztatása csak eszköz volt. Mert a művészi életem a konzervatórium után az operában indult és fejlődött. Tehát bizonyos értelemben azt lehet mondani, hogy az opera nevelt fel. Szerintem ez egy olyan iskola, amelynek nincs vége. Egy másik és nagyon fontos ok, amiért szeretem az operát és komponálok is operát, az az, hogy a feleségem nagyon tehetséges szoprán. (Leyla Demirîş az Isztambuli Operaház és Balett Intézet kiváló művésze). Mindkét operámat neki írtam, hogy ő énekelje. A IV. Murádot a lányomnak ajánlottam. A Karyagdı Hatunt a feleségemnek, Leyla Demirîşnek.

- A komponáláskor figyelembe veszi azoknak a művészeknek a képességét, alkalmasságát, akik tolmácsolják a műveit?

Okan Demirîş: Természetesen. Eszembe jutnak azok az emberek, akik a munkámat előadják, a szólisták, az egyes zenekari tagok, a kórus, a díszlettervezők, sőt a színpadi dolgozók is. Nem tehetem meg, hogy ne gondoljak rájuk. Hiszem, hogy azok a művek, amelyek úgy születnek, hogy a szerző jól ismeri az azt előadó művészeket, jobbak lesznek. Soha nem gondoltam arra, hogy fesszegessem a hangszerek vagy a hangok határait. Igyekeztem maximálisan kihasználni a lehetőségeket, de soha nem léptem túl ezt a határt. Véleményem szerint zeneszerzőként a legnehezebb dolog az emberi hang használata. Ezen a téren nagyon óvatosnak kell lenni, különben nem azt kapod, amit akarsz.

- A IV. Murád operának eddig (1985) 23 előadása volt Isztambulban, Ankarában pedig, ha jól tudom, 18 előadása. Még arra is emlékszem, hogy az utolsó előadásra nem lehetett jegyet kapni. Ön szerint mitől függ egy opera sikere?

Okan Demiriş: Minden megírt opera egy kísérlet. Egyetlen zeneszerző sem gondolja, hogy rossz munkát végzett. De a legnagyobb kritikusok először a művészek, majd a kritikaírók, aztán az emberek. Mert a közönség is művész. Egyesül az operával. Azt hiszem, egy ilyen módon fejlődő mű egy évszázad múltán is élni fog.

- Kifejtené az új zenei irányzatokkal kapcsolatos véleményét?

Okan Demiriş: A legnagyobb különbség a vizuális művészetek és a zene között, hogy az egyik a szemnek, a másik a fülnek szól. A szemnek talán szüksége van az újdonságra. A fülről azonban nem mondhatom el ugyanezt. Mert a zene nem tűr el sok újítást. Bizonyos újításokat egyfajta divatként fogadok. Véleményem szerint gyorsan lejár az idejük.

- Ön szerint mit kellene tenniük a török zeneszerzőknek, hogy jobban hallassák a hangjukat a nemzetközi szinten?

Okan Demiriş: Mindenekelőtt értékelni kell a nemzeti zenét. Vagyis a zenének saját gyökereinkből kell fakadnia, táplálkoznia, és nemzeti jellegűnek kell lennie. Szerintem egy ilyen mű önmagában is megjelenne a nemzetközi szinten. Ez nem fog működni, ha olyan zeneszerzőket utánzunk, mint Alban Berg, Webern, stb. Ha komponálás közben képesek vagyunk igazából értékelni nemzeti zenénket, akkor a nemzetközi kortárs zene szintjére emelkedünk.

AHMET TURAN OFLAZOĞLU / Librettista

Ahmet Turan Oflazoğlu 1932-ben született İshacıli faluban, Adanában. Gyermekkorát Mangit faluban, Ceyhanban töltötte. Az általános iskolát Bünyanban végezte, ahová apja halála után költözött a családjával. A második világháború végén bátyjával Isztambulba érkezett (1945-ben), és 1948-tól a Gedikpaşa iskolába járt, ahol 1951-ben végzett. Majd a Vefa Gimnáziumban folytatta tanulmányait, ahol 1954-ben érettségizett.

Oflazoğlu, aki a középiskola után az Isztambuli Egyetem Jogi Karán kezdett tanulni, egy évvel később tanszéket váltott, és a Bölcsészettudományi

Kar Filozófia és Angol Filológia szakán szerzett diplomát.

Oflazoğlu, aki Ahmet Hamdi Tanpınar biztatására kezdett színházi darabok írásba, a katonai szolgálat teljesítése (1963-64) után a Washingtoni Egyetemen tanult színház szakon, ahová Fulbright-ösztöndíjjal ment. Színházi órái keretében itt írta meg első verses tragédiáját Keziban címmel; a mű világpremierjére Seattle-ben került sor.

Az 1964-ben Törökországba visszatérő író egy ideig különböző munkahelyeken dolgozott. 1968-ban színre vitték Deli İbrahim című darabját, mellyel elnyerte a Török Nyelvi Társaság Színházi Díját. Ezzel hívta fel magára a Török Rádió és Televízió Vállalat vezetőségének figyelmét, és ebben az intézményben kezdett dramaturgként dolgozni. Emellett A Török Nyelvészeti Magazin szerkesztőbizottságának munkatársa is volt.

Drámáinak témáját a falvakban, városokban zajló események és még inkább a történelmi események és történelmi személyek adják. Munkáiban nagy hangsúlyt helyez arra, hogy az egyes szereplők személyiségét és lelki állapotát tükrözze, a cselekmény felépítésénél pedig fontosnak tartja a történelmi hűséget. A szerző hangsúlyozza, hogy minden művében ki akarja fejezni önmagát, és eközben az “embert” kívánja ábrázolni.

Oflazoğlu, aki a színházi alkotások mellett verseket, esszéket, forgatókönyveket ír és fordít, különösen a tragédiáiban igyekszik a vers és a próza között húzódo költői nyelvet használni. A szerző, aki ügyel arra, hogy műveiben ne használjon idegen eredetű szavakat, inkább világos és egyszerű, a közönség számára érthető nyelvezetet használ. 1997-ben vonult nyugdíjba a Török Rádió és Televízió Társaságtól.

MŰVEI

Színház

Keziban (1964), Allah'ın Dediği Olur (Úgy lesz, ahogy Allah mondja - 1965), Deli İbrahim (1967), IV. Murád (1970), Sokrates Savunuyor (Szókratész védekezik - 1971), Bizans Düstü- Fatih (Bizánc elesett – A hódítás - 1973/1981), Elif Ana (Elif anya -1980), Genç Osman (Ifjú Oszmán - 1981), Sultanahmet hang- és fényshow (1981), Kösem Sultan (Köszem szultána - 1982), III. Selim Kılıç ve Ney (III. Szelim, Kard és nádsíp - 1983), Güzellik ile Aşk (Szépség és szerelem - 1986), Cem Sultan (1986), Olimpiyat (Olimpia -1987), Sinan (1988), Yine Bir Gülnihal (Megint egy Gülnihal - 1988), Gardiyan (1989), Çağrı (Hívás - 1990), Şenlik (Mulatság - 1990), Dört Başı Mamur Şahin Çakırpençe (1991), Atatürk (1991), Kanuni Süleyman (Nagy Szulejmán - 1997), Korkut Ata (Korkut Atya - 1998), Yavuz Selim (Vad Szelim - 1999), Fatih (A Hódító - 2002)

Forgatókönyv

Topkapı (1992), Mütarekeden Büyük Taarruza (A fegyverszünetről a nagy offenzíváig - 1994)

Vers

Sevgi Hakanı (A szerelem kánja), Fetih (A hódítás), Dörtlükler (Négysorosok)

Fordítás

F. Kafka: A büntetőtelepen (1955); F. W. Nietzsche: Imigyen szóla Zarathustra (1964); I. Bergman: A hetedik pecsét (1966); F. G. Lorca: Bernarda Alba háza (1965), Vérnász (1965); W. Shakespeare: Othello (1965), Rómeó és Júlia (1968), Téli rege (1979); A. Strindberg: Apa; F. Hölderlin: Válogatott versei (1987)

A szerző lefordította angolra Fazıl Hüsnü Dağlarca Cezayir Türküsü (Algír népdal - 1961) című művét is.

A IV. Murád opera világpremierje, 1980. május 3.

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI

İSTANBUL DEVLET OPERA VE BALESİ

İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürü Genel Sanat Yönetmeni OKAN DEMİRİS

OKAN DEMİRİS
IV. MURAT

OPERA 3 PERDE

METİN
A. TURAN OFLAZOĞLU

SAHNEYE KOYAN
CÜNEYT GÖKÇER

ORKESTRA SEFİ
WOLFGANG SCHEIDT

YARDIMCI REJİSÖR :RAİK ALNİAÇIK
KORO ŞEFİ :GÖKÇEN IRMAK
DEKOR :SELÇUK TOLLU
KOSTÜM :FİĞEN KOYUNOĞLU
KAREOGRAFİ :OYTUN TURFANDA

SULTAN MURAT
KÖSEM SULTAN
SADRAZAM TOPAL RECEP PAŞA
NEF'İ

SİLAHTAR
BOSTANCIBAŞI
BEKRİ MUSTAFA
SADRAZAM KARA MUSTAFA PAŞA
DİLFIGAR
HAFİZ PAŞA
BİR İHTİYAR BİLGİN
1. İSTANBULLU
2. İSTANBULLU
3. İSTANBULLU
4. İSTANBULLU
1. YENİÇERİ
1. SİPAHİ
2. SİPAHİ
ÇİĞİRTKAN
CELLAT KARAALİ

MUSTAFA İKTU
LEYLA DEMİRİŞ/HANDAN ŞARDAĞ
MESUT İKTU
EROL URAS/KEVORK BOYACI
CEMALETTİN KURUGÜLLÜ/LEON ASTERİS
KEVORK BOYACI/YİĞİT TOKSÖZ
FERDİ ATUNER/NEJAT PINAZOĞLU
ONUR GÖNENLİ/ERDEM TÜRKBAŞI
ERDEM TÜRKBAŞI/ONUR GÖNENLİ
OYA TEKİN ATAY/PAYYAM KORYAK
FARUK GÖKER/SÜHA YILDIZ/ŞAMİL GÖKBERK
NEJAT PINAZOĞLU
SONGÜR ÜNAL/CEMALETTİN KURUGÜLLÜ
SÖNMEZ CAN
RASİM SEZEN
ZEYYAT GÖRGAN
METİN ERTEM/HÜSEYİN ÖZSÜER
ARDAN ÖKTEM
KURTULUŞ DEMİRPERÇİN
İLHAMİ UYANIK
TAHİR DOĞRU/ERİM SAGÜR

KONSERMAİSTER :ERGÜN TEKINSON
KOREPETİTRİS :TERESA BRZOZOWSKA
KOREPETİTRİS :YILDIZ KUNUTKU
REJİ ASİSTANI :ASİM KOZOL
KAREOGRAFİ YARDIMCISI :SELÇUK BORAK
IŞIK DEKORATÖRÜ :ERTEKİN KULAN
KONDÜVİT :DOĞAN ÇELİK-CEM YEŞİLTEPE
SAHNE İŞLERİ BAŞ REALİZ:ERDOĞAN PIŞKIN

DANSÇILAR

İKİLİ ERKEK DANCISI (CENG-İ HARBİ)
OKTAY KERESTECİ
HALDUN YEDİCAN
ÜMIT KARABEL
ÖMER İNANÇ
AYDIN EROL
YAVUZ ÖZDEL
YURDAKUL ERSARAÇOĞLU

PAS DE DEUX
HALDUN YEDİCAN
SİBEL TARHAN
OKTAY KERESTECİ
NUR BERKAN
MESUT TOKGÖZ
NİL BERKAN

KIZLAR
NİL BERKAN
NUR BERKAN
GÜL BEŞKÖK
VERDA DÜZKAN
LALE ÖLÇAR
RANA EVCİM

IV. MURÁDRÓL

*Hajtsatok fejet üdvözlésre, virágok
Murád szultán jött, nyíljatok meg hegyek
Kajikcsi Kul Mustafa*

A. Turan OFLAZOĞLU

A költő nem túlzott. IV. Murád anyanyelvi szinten beszélt az arabot és a perzsát, kora kulturális nyelveit; összejöveteleiről sohasem hiányoztak a mesteri művészek; állítólag Şah Murat – Murád sah álnéven peşveket komponált Hüseyini makamban - dallamtípusban. Vannak olyanok is, akik azt állítják, hogy mivel kíváncsi volt Machiavelli „A fejedelem” című művére, egy isztambuli velenceivel lefordíttatta, és elolvasta a könyvet. Ezek azok az erények, amelyek miatt a virágok is fejet hajtva üdvözlik. Beszéljünk a többi aspektusáról is: kétszázötven kilós buzogányokkal végzett fizikai edzést, a jelenlegi Isztambuli Egyetem kertjéből elhajított gerelyével eltalálta a Beyazit dzsámi egyik minaretjének tetején ülő varjút, egyik száguldó lóról a másikra ugrott, és lándzsával átszúrta egy kilenc réteg elefántfűlből készült pajzsot. Azt mondják, amikor hadjáratra indult, fenséges alakja minden szívet megdobogtatott. Mindezeket figyelembe véve látható, hogy a költő nem túlzott, amikor azt mondta: „Murád szultán jött, nyíljatok meg hegyek.” Szinte minden kortársa rendkívüli termetű legendás hősnek tartotta. Márpedig a legendát szülő igazságnak összhangban kell lennie a legendával.

Azt is mondják, hogy kegyetlen, véres zsarnok volt. De úgy tűnik, hogy ezek az ítéletek egyáltalán nem veszik figyelembe az általa legyőzött zűrzavar nagyságát. Amikor IV. Murád trónra lépett, teljes felfordulás volt az országban, csak a káosz volt állandó. Az egyszerű emberektől az urakon át a pasáig mindenki ki volt szolgáltatva a banditák kénye-kedvének. A janicsárok és a szpáhik minden adandó alkalommal fellázdáltak, a palotára törtek, mindent elvittek a szultántól, amit csak akarnak, sőt, egy napon még szeretett nagyvezírjét, Hafiz pasát is a szeme láttára tépték szét, miközben az uralkodó a zsebkendőjét az arca elé tartva zokogott. Mehmet Halife, aki tanúja volt annak a korszaknak, így meséli:

„Akkoriban a szolgád olyan ádáz volt, hogy napközben kirángatta az ágyékkötőt viselő nőket a fürdőből, dohányzott a Mehmet szultán mecsetben és megsértette a muszlimok tisztaságát. Nyíltan házasságtörést és szodómiát követett el a sarkokban, ontotta a vért, házakra és palotákra támadt, és ünnepnapokon káromkodott; a világ rendje olyannyira elromlott, hogy a szultán az anyját, a feleségét és a díván embereit leste, amint tiltott cselekményeket hajtanak végre, különösen a kávéházakban és a kocsmákban.”

Ha a török történelem talán legnehezebb zűrzavarával küszködő ember végül győzedelmeskedik, akkor óhatatlanul a leküzdött nehézségekkel arányos dimenziókat kap, és félelmetes külsőt ölt. Tudva, hogy egy kis lazítás széles körű pusztuláshoz vezet, a nagyvezírhez intézett parancsai így kezdődnek:

“Ha elhanyagolod, a fejedet veszted”; és persze nem szívlelte a janicsárokat, akik felaprították a bátyját, Ifjú Oszmánt. Nem tudom, akad-e még valaki az oszmán szultánok között, aki olyan szinten érvényesíttette a parancsait, mint ő. A janicsárok, akik még Vad Szelim sátrára is rálóttek, a Murád által bevezetett rendszernek köszönhetően, ha elégedetlenek voltak, akkor csak szökni próbáltak, olyan helyekre, ahová Murád keze nem ért el.

Röviden: IV. Murád uralkodása történelmünk olyan időszak, amely kiemelt figyelmet érdemel; a szultán minden tekintetben teljesen más ember. A rendért, főleg a rendért, amit ő maga hozott létre, mindent kockára tesz, nem szolgálja vakon a hagyományokat és szokásokat; Másként öltözködik, másként viselkedik, mint ősei, és a saját kedve szerint él.

Ez az ő kétsorosa

*Hírnevet szereztünk magunknak azzal, hogy a gondok közt vigyáztunk a lélekre
A mecset lámpását üveggé alakítottuk a kocsmában.*

A Hatalom-trilógia megírásának ötlete csak később támadt bennem; amikor a Deli Ibrahimot elkezdtem, még nem terveztem a IV. Murád megírását. Ha a trilógiának az első darabját írtam volna először, természetesen rendezettebb lett volna. Sajnos ezeket a dolgokat nem lehet előre kiszámítani. Mire azonban végeztem Ibrahimmal, Murád minden vonása körvonalazódott. Ellentétes természetű, szinte ellentétes pólusú emberek, de tökéletesen alkalmasak az emberi lények egyetemes helyzeteinek bemutatására. Ráadásul ők ketten testvérek, azonos háttérrel rendelkeznek. Tehát ahhoz, hogy Murádot befejezzem, előbb Köszem szultána, aki mindkettőjük édesanyja volt, életét kell feldolgoznom.

Miközben Ibrahim magába húzódva így beszélt: „*Mindent furcsának találok, Juszufo, fázom, megfagyok*”, addig Murád aktívan viszonyult a külvilághoz:

Ezek óvintézkedések, költő, elővigyázatosság!

Aki lenyeli a világot és nem emészti meg

Azt a világ nyeli le és emészti meg.

Murád támadja a külvilágot, mert mindig kívülről vár támadást. Amikor megjelenik előtte a janicsár aga karddal a derekán, azonnal megparancsolja, hogy vegyék el tőle a kardot, és adják át Kara Ali hóhérnak. Az udvari orvost a halálba küldi egy sakkjátszmával, mert az titokban ópiumkivonatot eszik:

Egy férfit, akinek fél arca a sötétben van, veszélyforrás lehet számomra.

Miközben Bagdadot ostromolta, már a krétai expedíciót is tervezte, amelyre Bagdad meghódítása után indul; Még Kréta szigetének térképen elfoglalt helye miatt is nyugtalanná válik:

*Gondoltad volna, hogy Kréta még mindig nem a miénk?
Mintha Európa lopva besurrant volna az orrom alá és
A mellkasomra fogva a fegyverét azt mondta volna: Ne mozdulj!*

Mindketten ismerik a belső szorongást, amely mélységet ad a léleknek, de csökkenti a cselekvés erejét is. Míg azonban Ibrahim panaszkodik: „A szomorúság sötét madarai elhaladnak a szemem előtt, betakarják az eget”, addig Murád óvintézkedéseket tesz az ilyen érzések ellen:

*Szinte minden este előntik az érzelmek
A lelkem annyira elzáródott és feszült,
Ha a zene nem csillapítaná édes ígéretekkkel
A tudat rögtönzött falai összeomlanának.*

Ibrahim gyakran érzi szükségét, hogy szuverenitását ilyen szavakkal fejezze ki: „Hát nem vagyok szultán?”, és lelkesedésében kegyencét ülteti saját trónjára; ez okozza Ibrahim vesztét. Murád viszont nem akar senkivel osztozni a hatalmon, sőt testvéreit, akik átvehetnék a helyét, egyenként eltünteti a színről; mintha a gondolatot sem tudná elviselni, hogy a halála után mások üljenek a trónján. És a trónján hal meg, miközben eszeveszetten védi azt a képzeletbeli támadók ellen; „Senki sem ülhet a trónusomra!”

Dzsindzsi Hodzsa, aki egyfajta primitív pszichoanalízis segítségével visszaadja Ibrahim férfiúi erejét, még a nagyvezírnél is tekintélyesebb személynek bizonyul; most az a dolga, hogy új módszereket dolgozzon ki a szultán végyának felkeltésére. A költő, Nef'i, aki biztosítja a Murád uralkodói fellépéséhez szükséges képet, szeretetet és tiszteletet kap a szultántól, de csak egy ideig; amikor megpróbálja megakadályozni Murád túlkapasait és mértéktelenségét, Murád egy versét felhasználva ellene, halálra ítéli költőjét: A Szó az általa felébresztett Cselekvés áldozatává válik. Juszuf, Ibrahim szilahdárja - fegyverhordozója, odaadó szolgálója urának; Murád szilahdárja, Musztafa azonban alattomosan az ivászatba csábítja a szultánt, ami az uralkodó végzete lesz. Kara Musztafa pasa, Murád utolsó és Ibrahim első nagyvezíre bátran szembeáll Ibrahim örültségével, és meghal ezért. Sánta Redzsép pasa, Murád egyik első nagyvezírje (a darabban) mindig együttműködik a káoszt okozó erőkkkel, hogy nyomás alatt tartsa a szultánt. Ami Köszemet illeti, aki Murád és Ibrahim édesanyja is: ahelyett, hogy segítené fiainak egészségben és erőben való fejlődését, mindig a szárnyai alatt tartva őket meg akarja akadályozni, hogy felnőjenek; amikor pedig kudarcot vall, annak keresi a módját, hogy elpusztítsa őket.

Murádnak, aki a hárembe zárja, ezt mondja:

*Az uralkodó jegyébe belépő csillag
Bármilyen ragyogó is, fiam,
Az én éjszakámból született.
Még a legfényesebb csillagok fényét is
Elnyeli az anyasötétség.*

IDÉZET

OFLAZOĞLU A. Turan, (Mert 1971), "IV. Murád", Állami Színház – Havi Művészeti Magazin, 100. szám, 4-6. oldal

„Részen azért is szeretem ennyire az opera műfaját, és részen azért írtam operaműveket, mert feleségem egy nagyon értékes szoprán énekes. Mindkét operát neki írtam.

A „IV. Murád” című művet a lányomnak dedikáltam, a „Karyađdı Hatun”-t pedig feleségemnek, Leyla Demirişnek.”
(Okan Demiriş)

A IV. Murád-opera első Köszem szultánája, Leyla Demiriş...

Leyla Demiriş török operaművész óriási sikereket aratott a férje, Okan Demiriş neves operaszerző és érdemes Állami Művész által neki írt IV. Murád, a Karyađdı Hatun valamint a Yusuf és Zuleyha című török operaművek premierjein alakított előadásával az egész világ előtt. Egyben ő lett a IV. Murád című operának az első Köszem szultánája, amelyet először 1980-ban állított színpadra az Isztambuli Állami Operaház.

Leyla Demiriş értékes szolgálatokat tett a török kultúra és művészetek terén, és olyan világhírű énekpedagógusokkal dolgozott együtt, mint E. Cartis, A. Florescu, V. Campagnano, N. Nikolov, majd első lemeze 1986-ban jelent meg. A művésznő Törökországban és külföldön egyaránt nagy sikereket ért el, és fényes pályafutása során olyan országok fővárosában és legjelentősebb városaiban adott koncerteket, szólóesteket és csillogtatta meg káprázatos énekhangját a Tosca, Pillangókisasszony, Parasztbecsület, A trubadúr, valamint a Nabucco című operák előadása során, mint Románia, Amerikai Egyesült Államok, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Bulgária és Németország.

Az ő neve fémjelezte a török operát szerte az egész világon...

Demiriş volt az első török operaénekes, aki a new yorki Metropolitan Operaházban koncertezett a New York Szimfonikus Zenekarral, illetve az 1. Isztambuli Nemzetközi Zenei Fesztivál megnyitóján a Korođlu operáját, az 1. Izmiri Nemzetközi Fesztivál nyitóünnepségén a Karyađdı Hatun című operaművet adta elő. Továbbá több alkalommal is részt vett az Ankarai, Aszpendoszi valamint az Isztambuli Nemzetközi Zenei Fesztiválon vezető szopránként. Ezen kívül Leyla Demiriş a romániai Konstanzi Fesztiválon Verdi Trubadúrában is énekelt, és a Szkopjei Operafesztiválon Verdi Nabucco-ját adta elő elsőpró sikert aratva.

1964 – 2005 között mintegy 41 éven át volt vezető szólista a szoprán Demiriş 1964-ben kezdődő szólókarrierjét az Isztambuli Állami Operaház megalapításának 45. évfordulója tiszteletére rendezett koncerttel koronázta meg.

Leyla Demiriş különleges küldetésének tekintette, hogy férjével, Okan Demiriş-sel közösen nemzetközileg is elfogadott, elismert művészi alkotásokat hozzanak létre, és ilyen módon az egész világgal megismertessék a török operát. Még konzervatóriumi évei alatt a Turandot-ban vállalt „Liu” főszerepével kezdődött művészi pályafutása, majd szólókarrierje során több, mint 30 külföldi operamű és a leghíresebb török operadarabok előadásával folytatódott a karrierje.

Az évek során szerzett tapasztalatait és tudását megosztotta a tehetséges ifjabb nemzedékkel, és számostörök előadóművészt képzett ki az általa kifejlesztett nagyon különleges énektechnikával. A művésznő 2016. szeptember 23-án hunyt el.

Leyla Demiriş, szoprán operaénekes szerepei

Puccini: Tosca (Floria Tosca),
Pillangókisasszony (Pillangó),
Turandot (Liu – isztambuli ősbemutató),
Bohémélet (Mimi),
Angelica nővér (Angelica nővér – isztambuli premier)

Verdi: Otello (Desdemona – isztambuli premier)

Don Carlos (Elizabetta – isztambuli premier)

A trubadúr (Leonora)

Nabucco (Abigaille – törökországi ősbemutató; 1995 Aszpendoszi Zenei Fesztivál)

P. Mascagni: Parasztbecsület (Santuzza)

U. Giordano: Andrea Chénier (Maddalena)

L. V. Beethoven: Fidelio (Leonora – isztambuli premier)

W. A. Mozart: Don Giovanni (Donna Elvira – isztambuli premier)

P. I. Tchaikovsky: Anyegin (Tatyana – isztambuli premier)

B. Smetana: Az eladott feleség (Marjenka – isztambuli premier)

O. Nicolai: A windsori víg nők (Anna – isztambuli premier)

Kálmán Imre: Csárdáskirálynő (Szilvia – isztambuli premier)

Lehár Ferenc: A mosoly országa (Lisa), (isztambuli premier)

Török operaszerzők

O. Demiriş: IV. Murád (Köszem szultána – 1980 világpremier, Isztambul; 1983 Ankarai Állami Operaház; 1990-91 Isztambuli Nemzetközi Zenei Fesztivál; 2002 Aszpendoszi Opera Fesztivál), Karyağdı Hatun (Yazgülü – 1986 ősbemutató – Isztambul; 1986 1. Izmiri Nemzetközi Fesztivál nyitóünnepsége; (Ankara Zenei Fesztivál 1987), Jusuf és Zülejha (Zülejha – 1990 ősbemutató – Isztambul), N. Kodallı Atatürk Oratóriuma (szopránszóló)

A. A. Saygun: Koroğlu (Günayım – 1973, 1. Isztambuli Nemzetközi Fesztivál nyitóünnepsége), Yunus Emre oratóriuma (sopránszóló – 1. Izmiri Nemzetközi Fesztivál nyitóünnepsége; 1990 Ankara Zenei Fesztivál; 1991 Burszai Nemzetközi Zenei Fesztivál)

A. D. Sinangil: Mevlana oratóriuma (szopránszóló – 1986 ősbemutató)

Abban talán egyetérthetünk, hogy a művészet végső eszköze a „nyelv”, és minden művészen erős a vágy arra, hogy számot vessen korával, és új dimenziókat adjon hozzá, ha szükséges. Az örökölt esztétikai kategóriákkal való szembenézés nem egyszerűen szubjektív megközelítés vagy objektív nézőpont kérdése. Nyilvánvalóan, amikor arról van szó, hogy egy ilyen irányú tendencia először nyer hitelességet, majd integrálódik a közvélemény széles rétegeibe, csak egyetlen megbízható szakteknitely van, amely elbíráhatja a szerves folytonosság összefüggésében keletkezett alkotást: a hagyomány. Ennek értelmében elmondhatjuk, hogy a török művészek szerencsések a festészet, irodalom, színház, építészet terén, ám ha az operáról van szó, mindent a nulláról kell kezdeniük.

Okan Demiriş, aki elvállalta ezt a nemes feladatot annak minden buktatójával és nehézségével, már elfoglalta méltó helyét a kultúrtörténetünkben, hiszen kiállta az idő próbáját a török nemzeti opera megteremtéséhez vezető úton. Természetesen lehet vitatkozni a kortárs zenei nyelv és dramaturgia szempontjából az általa komponált művekről, a IV. Murád, a Karyağdı Hatun valamint a Yusuf és Zuleyha című operadarabjairól, amelyek messze túlmutatnak a céltudatos szubjektív preferencián. Azonban miként az előbb is említettük, egy olyan közegben, ahol egy olyan szintaktikai nyelv, mint például a zene, nélkülözi a hagyományra való támaszkodás lehetőségét, az operaszerzőre leselkedő legnagyobb veszély éppen az, hogy az alkotás szabadsága légüres térben találja magát. Ugyanis a „jelennek”, amely csak közvetetten és néhány spekulatív feltételezéssel fordulhat a jövő felé, ebben a szakaszban teremtenie kell egy absztrakt múltat az alkotással egyidőben. Ha ebből a szemszögből közelítjük meg a kérdést, Demiriş hozzáállása elég világos, nem hagyva teret a kétségnek. A zeneszerző a XIX. századi késő romantika zeneesztétikájának sajátos felfogását alkalmazza, és a közönséget a fülbemászó dallamok révén kívánja megnyerni. Ez azonban nem teljesen indokolatlan választás, ami azt illeti, A rózsalovag című opera is csak bizonyos értelmiségi körök támogatásával maradhatott fenn Nyugaton, és ugyanez vonatkozik a legtöbb később íródott operaműre is, hiszen még mindig nem sikerült kialakítani rendes párbeszédet a közönséggel. Ebben a helyzetben Demiriş mozgásterét korlátozó objektív feltételek szükségképpen tudatos megalkuvásra készítették. Ezért helyesebb lenne azt mondani, hogy Demiriş zenei nyelvezetét a társadalom és szűk köre elvárásai határozzák meg, nem pedig ő maga.

Az egyik legnagyobb probléma, amivel a török operaszerzők szemben találják magukat: még nem alakult ki egy olyan ellenőrzési mechanizmus, amely irányíthatná és igazodási pontot jelenthetne számukra az alkotási folyamat során, Ezért, mivel nincsen olyan szakértői stáb, amely beavatkozhatna az opera

„kialakításába”, és már a kezdet kezdetén elejét vehetné az esetleges hibázásoknak, a művésznak az intuíció erejére hagyatkozva kell megtalálnia mindenféle igazságot. Demiriş, különösen a IV. Murád-opera című alkotásával jelesre vizsgázott ezen a rendkívül nehéz megmérettetésen, és bebizonyította, hogy egy valódi művész az intuíciójával szinte minden akadályt le tud győzni.

Végül meg kell említeni egy másik rendkívül fontos jelenséget, amely Demiriş művészi személyiségével kapcsolatban kerül előtérbe: a fegyelmezettség. Az alkotóművész, aki tíz év alatt három operát komponált egy olyan környezetben/közegben, ahol egyszerű és természetlen diskurzusok folytak, megmutatta nekünk, mi mindent lehet létrehozni kitartó és rendszeres munkával a jelenleg uralkodó önelégültség ellenére.

Bizonyos, hogy a jövő nemzedékek meg fogják védeni Demiriş-t, aki a IV. Murád-opera megalkotásával fontos művet ajándékozott a török operavilágnak. Mi se késlekedjünk, hát, az ő alkotómunkájának elismerésében!

Idézet: Mehmet Ergüven (2010-2011 évad), „Okan Demiriş”, IV. Murád – libretto, Mersin DOB, 7-8. oldal

A TÖRÖK ZENE JELENTŐSÉGE A IV. MURÁD-OPERÁBAN

Demiriş, aki történelmi és nemzeti témákat dolgozott fel az általa komponált operákban, az adott korszakok zenéjéből ismert dallamokat épített be a műveibe. Gluck szerint „...Az adott műben a szimfóniának (nyitány) előre fel kell készítenie a hallgatókat az elkövetkező felvonásokban várható esemény jellegére, hangulatára, továbbá tájékoztatnia kell a közönséget az adott mű mondanivalójáról.”

A IV. Murád-opera nyitányában felcsendülő vezérmotívumok mellett a hallgatóközönség a későbbi felvonásokban számos ismert török zeneművel találkozhat, és kellő információt nyújt a mű tartalmáról.

A IV. Murád uralkodásának idejéről jól ismert költő, Kajikcsi (Csónakos) Kul Musztafa nevéhez köthető az „Ifjú Oszmán” balladája, továbbá a XVII. század legnagyobb török zeneszerzője, Itri három szerzeménye is helyet kapott a IV. Murád-operában. Itri világhírű „Irak vagy másnéven Segah” Áldozati ünnep dicsőítése”, valamint a „Salât-i Ummiye” című zeneműveit a IV. Murád-opera Korán-jelenetében fordul elő, a „nomádok szemah tánca” pedig a kocsmában játszódó jelenetben jelenik meg.

Itri már-már olyan, mint egy láthatatlan szereplő, aki a zenei költeményeivel van jelen a műben. Továbbá az oszmán hadsereg mehter (hadi zenekar) együttesének névtelen darabja, a „Ceng-i harbi”, és a „Hüseyni hangsor” is gyakran előfordul a IV. Murád-opera során.

A Revan-kastély bevételének híre után hangzik fel a „Ceng-i Harbi” (csatára hívó) dallam, amely a csatateri győzelem érzékeltetésére szolgál. A Bagdad meghódításának híre után felcsendülő „Ifjú Oszmán” ballada némi átfedést kínál az időszakok és események vonatkozásában, hiszen egy fiatal katona történetét meséli el, aki hősi halált halt IV. Murád bagdadi hadjárata során.

Idézet

Başak TANIŞ (2011 októbere), Okan Demiriş és a IV. Murád-opera elemzése, Iztambuli Egyetem Társadalomtudományi Intézet – diplomamunka, 31-32. oldal

Megjegyzés

Vezérmotívum: jellegzetes zenei gondolat, amely időnként visszatérve segíti, hogy a hallgatók jobban megértsék az adott opera mondanóját, és emlékeztessék a közönséget egy adott személyre vagy eseményre.

Kajikcsi Kul Musztafa: XVII. századi híres költő, énekmondó, aki katonai témájú verseiről vált ismertté. Nem ismert születésének és halálának dátuma. Számos hadjáratban és csatában harcolt. Verseiben Murád kapitány halálát, az iráni sahot és Bagdad elestét, IV. Murád halálát, IV. Murád bagdadi hadjáratahoz csatlakozó Ifjú Oszmán nevű katona dicső tetteit és hősi halálát örökítette meg.

IV. Murád szultán

Uralkodása	: 1623. szeptember 10. – 1640. február 8.
Padisahok sorában	: 17.
Születésének dátuma	: 1612. július 27.
Halálának dátuma	: 1640. február 8.
Elődje	: I. Musztafa szultán
Utódja	: I. Ibrahim szultán
Családfája	: Oszmán uralkodóház
Apja	: I. Ahmed szultán
Anyja	: Köszem szultána
Gyermekei	: Evlija Cselebi azt írja róla, hogy harminckét gyermeke volt. Sokan közülük már fiatalon elhunytak.
Szultánfik/hercegek	: Szulejmán, Mehmed, Aladdin, Ahmed.
Szultánák/hercegnők	: Száfije szultána, Gevherhan szultána, Iszmihán szultána, Kaja szultána, Rukije szultána, Zejnep szultána,

A IV. Murád-opera a szultán életét dolgozza fel a húszas éveitől egészen a haláláig. A zeneszerző művében a padisah által oly kedvelt Hüseyni makámot, azaz hangsort használta.

A mű librettójában igyekezett bemutatni IV. Murád személyes tulajdonságait, az események során átélt lelkiállapotát, a szemléletmódjában bekövetkezett változásokat, azt, hogy miként harcolt a zsarnokok ellen, hogyan tartotta kézben a hatalmat, az állam irányítását... IV. Murád tudomány és művészetek iránti érdeklődéséről azonban nem ejtett szót.

IV. Murád szultán szigorú és fegyelmezett személyiséggel volt megáldva, külsejét illetően impozáns megjelenésű, magas termetű, széles vállú, erős csontozatú testfelépítés jellemezte. Nagyon tehetséges volt a dzsirit nevű, hagyományos lóháton űzött gerelyjátékokban, továbbá a nyilat és az íjat mesteri módon használta. Több dokumentum is megemlíti nagy testi erejét. Evlija Cselebi például leírja a Szejahat náméjában (útleírás), hogy az uralkodó képes volt egy kézzel felemelni és meglengetni egy 200 okka súlyú (256,4 kg) buzogányt.

A Szeráj beli tanítóitól kapott magánóráknak köszönhetően néhány nyugati nyelvet, valamint az arabot és a perzsát is kiválóan elsajátította. Egyes források azt is megemlítik, hogy kérésére N. Machiavelli „A fejedelem” című könyvét lefordították, hogy elolvashassa. IV. Murád uralkodása alatt támogatta a tudomány és a művészet művelőit. A XVI. század végén az Oszmán Birodalomban tapasztalható politikai és gazdasági problémák miatt megtorpant zenei élet IV. Murád idején újjáéledt, és elterjedt. Evlija Cselebi a Szejahat náméjában elítést tesz azokról az irodalmi és zenei társaságokról, amelyek IV. Murád szultán környezetében és jelenlétében létrejöttek. A szultán maga is a mehter (oszmán hadi zene) zene vezető komponistái

közé tartozik, és számos énekes és hangszeres szerzeménye maradt fenn. Az „Eve” (Hazatérés) nevű himnusza a szúfi zene egyik kiemelkedő remekműve. Olyan szintű vallási ismeretekkel rendelkezett, hogy még az ulemmával (vallási előljárók) is tudott értekezni. Közismert, hogy érdeklődött a kalligráfia és a költészet iránt is. Verseiben általában korának társadalmi, politikai és napi eseményeit dolgozta fel, és a „Muradi” álnevet használta. Nevi a következő sorokkal dicsérte IV. Murád költészetét a Diván című művében:

**Murád szultán az erényekkel teli vezető, a sah hitet éltető,
A szív útját járja ő, szépen ír, ügyesen versel ő.
Az iszfaháni Kemál életét adná, ha fülébe jutna verse
Ha Imád látná szép írását, igencsak irigykedne**

* (Kemál Iszfaháni neves perzsa költő volt)

* (Imád: nagyon híres kalligráfus volt)

IV. Murád a népi költészetet és irodalmat is sokra tartotta, így támogatta az abban a korban élő török népi költőket, énekmondókat. Közülük emelkedett ki Kuloglu, valamint Kajikcsi (Csónakos) Kul Musztafa.

A korszak tudósai között ott találjuk Katip Cselebit, aki bibliográfiával, történelemmel és földrajzzal foglalkozott. Abdulkadir a tűzérsg alkalmazottja volt, Ravdat-ül-Ebrar és a Zafarname – Karacselebizáde Abdülaziz, Tarih-i Gilmani – Mehmed Kalifa; a szervezés és adminisztráció terén pedig Koçi bey.

Sok romos épület felújítása mellett ismert az is, hogy IV. Murád építette az Isztavroz palotát az üszküdüri városrészen, valamint egy másik palotát Kandilliben, ami ma már nem áll. Szintén az ő érdeme a bagdadi és revani kúriák megépíttetése a Topkapi palota területén, méltó emléket állítva Bagdad és Revan meghódításának.

IV. Murád korának egyik szenzációja volt, amikor Lagari Hasszán Cselebi egy saját tervezésű rakétával a levegőbe emelkedett, a másik pedig, amikor Hezarfen Ahmet Cselebi szárnyakat illesztve a vállára a Galata-toronyból átrepült Üszküdarba.

Bár IV. Murád szultán uralkodásának első éveiben anyja befolyása alatt állt, huszas éveire saját kezébe vette az állam irányítását. Erőszakkal leverte a lázadásokat és elfojtotta a belső zavargásokat, helyreállítva az állam hatalmát és tekintélyét. Bezáratta a kávéházakat, amelyekre az 1633-as Cibali városrészben pusztító tűzvész forrásaként tekintett, majd betiltotta a dohányzást, az ópiumhasználatot, és az alkoholfogyasztást. IV. Murád azt is elrendelte, hogy tilos az esti imaszó felhangzása után lámpás nélkül az utcára lépni. Álruhát öltve magára gyakran elvegyült a nép között, hogy ellenőrizze, betartják-e az általa hozott rendelkezéseket, és halálal büntette azokat, akik kijátszották a törvényeit.

IV. Murád hírnevét nem csak katonai sikerei fémjelezték, hanem példátlan tekintélyének is köszönhette, hiszen hatalma az állami terror szintjét súrolta. IV. Murád szultán, akit az egyik legjelentősebb oszmán uralkodónak tartanak, mivel sikeresen megvédte az általa képviselt állam tekintélyét és hatalmát, a Revan-hadjáratból visszatérve megbetegedett, majd a kezelések nem hozván eredményt 1640. február 8-án Isztambulban meghalt. Temetési szertartásán koporsója előtt három fordítva felnyergelt ló haladt, amelyeken ült a hadjáratok és csaták során.

Köszem szultána (1590 – 1651. szeptember 2.)

Az oszmán történelem egyik legkiemelkedőbb női alakja, Köszem szultána ebben a műben negyvenes éveiben jár.

Köszem szépségével és intellektusával tűnt ki a többiek közül, és I. Ahmed szultán haszeki szultánái közé tartozott. Öt gyermeknek adott életet. Közülük három herceg, kettő pedig szultán lett. I. Ahmed halálát követően a hagyományoknak megfelelően a régi palotába költözött.

Köszem szultána közel fél évszázadon keresztül uralkodott. Uralma IV. Murád trónra lépésével veszi kezdetét. IV. Murád fiatal kora miatt Köszem szultána visszatért a Topkapi Palotába, mint az „állam kormányzója”, majd a palota legbefolyásosabb és legnagyobb tekintéllyel bíró alakjává vált. A kormányzósága révén mellkasán hordozott „szultáni pecsét”-nek köszönhetően részt vett az állam döntéshozatali mechanizmusaiban. Ám, amikor IV. Murád szultán a huszas éveiben egyedül kezdett uralkodni, Köszem szultána már csak szemlélője maradt annak, hogy mi történik a birodalom határain belül és kívül.

IV. Murád fiatalon, 1640-ben bekövetkezett halála után Köszem szultána másik fia, Ibrahim herceg foglalta el a trónt. Köszem szultána nem találja a számítását a palotában, hiszen csak a sarokban ülve nézhette az események alakulását válíde szultánaként, így elhagyta a palotát, és a városfalakon kívül elhelyezkedő nyári lakba költözött. Fontos szerepet játszott fia, Ibrahim 1648-as trónról való letaszításában, majd kivégzésében. Később unokája, IV. Mehmed lép trónra. Ebben az időszakban a két ambíciózus válíde szultána, Turhán szultánanya és Köszem szultána egymással szemben találja magát. Mindketten a kormányzói pozícióra törnek. A történészek ezt a periódust „a nők uralma”-nak nevezik. A két nő viszálykodása és a palota beli intrikák azzal végződnek, hogy Köszem szultánát egy függönyzsinórral megfojtják.

Dilfigar

A műben a lázadók megerőszakolják, és már épp készül öngyilkosságot elkövetni, amikor IV. Murád megmenti őt. Ezt követően a Palota háremében él, a szultán védelmét élvez.

Az operában végig, mint IV. Murád hűséges és alázatos alattvalója jelenik meg.

Sánta Redzsep pasa, nagyvezír

Az operában a negyvenes éveiben jár Sánta Redzsep pasa, és a dinasztia tagjaként jelenik meg. 1632. február 10. és 1632. május 18. között nagyvezírként szolgált.

Az ambiciózus Sánta Redzsep pasa bosztandzsibasi (palotahóhér) rangról emelkedett az oszmán haditengerészet főkapitányává (kaptan-i derya). Célja a nagyvezíri poszt megszerzése. Ezen okból kihasználta, hogy IV. Murád gyermekként került trónra, és szövetkezik Köszem szultánával. A páros célja, hogy időről-időre fellátsza a janicsárokat és a szpáhikat, hogy rájesszenek IV. Murádra, és amaz teljesítse minden kérésüket. Annak érdekében, hogy nagyvezír lehessen, sikerült leküzdenie minden előtte tornyosuló akadályt alattomos terveket szöve. IV. Murád tisztában volt az ellene irányuló intrikákkal, ezért a huszas éveiben megfojtatta Sánta Redzsep pasát, hogy végre saját kezébe vehesse a hatalmat. A pasa holttestét a Fényes Porta elé vetette a lázadók elrettentése képpen.

Nef'i (1572 – 1635. január 27.)

A korszak híres költője és szatirikusa, Nef'i, ebben az operában a hatvanas éveiben jár. Nef'i IV. Murád legjobb barátját, bizalmasát, tanácsadóját testesíti meg ebben a műben. Szatíráit uraló csípős, csipkelődő nyelvezetből IV. Murádnak is bőven kijutott.

Nef'i Erzurum Pasinler nevű településén született, eredeti neve Ömer volt. Édesapja a Dulkadiroğlu hercegek közül való Ali pasa fia, Mehmet bey, aki szintén költő volt. Miután beállt Kujudzsu Murád pasa szolgálatába, aki a Dzeláli lázadásokat próbálta leverni, Nef'i vele együtt Isztambulba megy, és ott költőként a szultán védelmét élvezte.

A díván-költészet és díván-irodalom formáit legkiválóbban alkalmazó költőként szerzett hírnevet. Nef'i ódái tele vannak nagyszerűséggel, szatíráit pedig éles pengékhez lehetne hasonlítani. A szerelmet mitológiai képekkel ábrázolja. Nef'i irodalmi munkássága IV. Murád idején érte el a csúcspontját, ugyanakkor ez egy meglehetősen drámai periódus volt. Nef'i-t a meggyőződése miatt IV. Murád parancsára 1635. január 27-én kivégezték.

IV. Murád a következő sorokkal írja le Nef'i művészetére iránti érdeklődését:

**„Gyerünk, tegyünk igazságot, ismerjük el a tehetséget!
Költők vagyunk mi is! Hagyjuk a fecsegést, az üres beszédet!
Ne vessünk papírra többé soha ízléstelen verseket!
A tiszta szavú Nef'í oldalán foglaljunk inkább helyet!
Ő az igazi költő, mi meg csak verselgetünk,
Hódoljunk előtte, s parancsát lesve hajtsuk meg fejünk.”**

A XVII. század legnagyobb költője, Nef'i három nagyon fontos művet hagyott az utókorra: a török díván költészetet, a perzsa díván költészetet és a Siham-ı Kaza című művét.

Szilahdár

IV. Murád tanácsadójaként mindig ott van a szultán mellett legszemélyesebb pillanataiban.

Bosztandzsibasi

A szultán és az állam biztonságáért felelős személy. Erős, nagydarab férfi. IV. Murád legközelebbi bizalmasa. Az operában mindvégig ott van IV. Murád mellett.

Bekri Musztafa

Egy nagy hírű részeges ember, aki IV. Murád korában élt. IV. Murád parancsára betiltották a dohányzást, alkohol- és kávéfogyasztást, valamint bezárattak minden kávéházat és kocsmát. Ezek a tilalmak azonban nem állítják meg Bekri Musztafát. Eszes, gyors észjárású személyiség.

Kara Musztafa pasa

Kemankeş Kara Musztafa pasa néven vált ismertté ügyes íjász lévén. Segít IV. Murádnak a lázadók leverésében. IV. Murád először janicsáragává, majd a haditengerészet főkapitányává nevezi ki, végül a bagdadi hadjárat előtt Szádáret kerületi kormányzója lett. A bagdadi hadjárat során azon pasák egyike lett, akikkel IV. Murád minden kérdést megvitatott.

Hafiz Ahmed pasa

Az operában a negyvenes éveiben jár, és beházasodva került a dinasztiába. Felesége Ayşe szultána, IV. Murád nővére. Fogékony a művészetek és a költészet iránt, eszes, okos, önfeláldozó személyiség. IV. Murád kinevezi őt nagyvezírré. A janicsárok és a szpáhik nyomására IV. Murád felmenti őt a pozíciójából. A zsarnokok azonban a fejét akarják. Hafiz pasa bátran, egyedül megy neki az erőszakos tömegnek.

Bibliográfia

Ziya YILMAZER (2006): IV. Murat, *Islám Enciklopédia*, 31. kötet, 177-183. oldal

Yilmaz ÖZTUNA (2009): Genç Osman (Ifjú Oszmán) és IV. Murád (radikális reformista és testvére az évszázad legnagyobb katonája), *Babiali Kültür Yayınıclığı*

KÖRUS

I. Tenorok

Atay Ergezen
Metin Yakar
Zafer İşgören
Sinan Hesapçioğlu
Ferdî Uslu
Engin Yaman
Dağhan Ergün
Fatih Kayhan

II. Tenorok

Ali Özhan Gümüş
Cüneyt İrfan Erdoğan
Ercan Hüseyin Uğur
Ş. Baha İşler
İsmail Enis Ok
Mustafa Özşamlı

Baritonok

Murat K. Özbek
Alaaddin Ataseven
S. Onur Alpaslan
Baturalp Bilgili
Erdi Can Aybaş

Basszusok

Toygarhan Atuner
Yalçın Ünsal
M. Yusuf Yıldız

MŰVÉSZETI TECHNIKAI STÁB

Művészeti igazgató

N. Cüneyt Şencan

Fővilágosító

Mustafa Eski

Világosító

Ali Tilkioglu

Halil Ünal

Ali Deste

Színpadi berendező

Osman Tepegöz

Hangmérnök

Mustafa Akdemir

Férfi jelmeztervező

Durul Güreşçi

Női jelmeztervező

Cemile Dikici

Ayla Buharalı

Színpadi díszítő

Murat C. Erdal

Yunus Tütüncü

Fodrász

Ekrem Soyalp

Taner Adar

Sminkes

Tülay Polatay

Kellékes

Didem Şahin

Díszlettervező

Harun Zengin

Színpadi átrendezők

Muharrem Özyeri

Süleyman Karadiş

Ferdi Kaymak

Emrah Berk

Hadi Acar

Hüseyin Parspancı

Duran Öğren

Ercan Öner

Kelléktáros

Ufuk Akünal

**A Török Állami Opera és Balett művészeti
vezetője és főigazgatója
B. Tan SAĞTÜRK**

**Főszerkesztő és az Antalya Állami
Opera és Balett engedményese
Igazgatóhelyettes
Akın ULUTAŞ**

**Szerkesztő
N. Zeynep Ergüven**

**Angol forítás és lektorálás
Emrah Betos**

**Magyar fordítás és lektorálás
Katalin Sipos**

**Grafikai tervezés
Pelin Özdemir
Kenan Tilki**

**Fényképek
E. Emre Yaşkeçeli**

www.operabile.gov.tr